

Participatie, het verschil tussen een methode en een kritisch paradigma

Christine Dedding · Karijn Aussems

Geaccepteerd op: 23 juli 2024
 © The Author(s) 2024

Samenvatting Beleidsmakers en fondsen verwachten in toenemende mate dat burgers actief betrokken worden bij onderzoek, beleidsontwikkeling en interventieontwikkeling. Deze groeiende populariteit vereist dat we scherp blijven op de conceptualisering van participatie: bedoelen en beogen we (nog) hetzelfde met participatie? Aan de hand van literatuur en vele jaren praktijkervaring laten we zien dat de betekenis van participatie in de loop der jaren verschoven is van een kritisch paradigma, waarin empowerment en het kritisch bevragen van de macht centraal staan, naar een zoektocht naar methoden om kwetsbare mensen een stem te geven binnen bestaande structuren. In dit artikel beargumenteren we waarom het belangrijk is om te herverbinden met het oorspronkelijke kritische paradigma.

Trefwoorden participatie · paradigma · methode · machtsstructuren · empowerment

Participation, the difference between a method and a critical paradigm

Abstract Policy makers and funding agencies increasingly expect citizens to be actively involved in research, policy development and intervention design. This growing popularity requires us to stay sharp on the conceptualization of participation; do we (still) mean and intend the same thing when we talk about participation? Drawing on literature and many years of practical experience, we show that the meaning of participation has shifted over the years

prof.dr. C. Dedding (✉) · dr. K. Aussems
 afdeling Ethiek, Recht & Humaniora, sectie Participatie & Diversiteit, Amsterdam UMC, locatie VUmc, Amsterdam, Nederland
c.dedding@amsterdamumc.nl

from a critical paradigm, centering on empowerment and critical questioning of power, to a search for methods to give vulnerable people a voice within existing structures. In this article, we argue why it is important to re-connect with the original critical paradigm.

Keywords Participation · Paradigm · Methods · Power structures · Empowerment

Inleiding

Beleidsmakers en fondsen verwachten in toenemende mate dat burgers actief betrokken worden bij onderzoek en het ontwikkelen van interventies en beleid. Deze werkwijze wordt als kansrijk gezien voor het impactvol aankaarten van complexe maatschappelijke vraagstukken. Door *alle* perspectieven samen te brengen en samen met *alle* betrokkenen te leren wat binnen een specifieke context werkt, ontstaat een completer beeld van een situatie en is er een kans om deze te verbeteren [1]. Deze werkwijze doet bovendien recht aan de dagelijkse realiteit, behoeften, kennis en kunde van burgers en de toenemende roep om meer inspraak [2]. Door vanaf de start van een project samen te werken met alle betrokkenen groeien bovendien het draagvlak en gedeeld eigenaarschap, en daarmee de kansen op succesvolle implementatie van de geleerde lessen. We zien dan ook dat een groeiende groep professionals de uitdaging aangaat om projecten samen met burgers vorm te geven.

Met de toenemende populariteit is er een zoektocht ontstaan naar de manier waarop we participatie in de praktijk effectief kunnen vormgeven. In antwoord op deze vraag zijn er toolboxes ontwikkeld voor verschillende groepen (zoals vluchtelingen, mantelzorgers, leerlingen, patiënten, kinderen) en domeinen (bijvoorbeeld de gemeente, het sociaal domein, medi-

cijnonwikkeling, jeugdhulp). Ook bestaan er keuzehulpen om per onderzoeksfase de juiste participatietool te kiezen [3]. Het onderliggende paradigma, de overtuiging waarom participatie belangrijk is, dreigt uit het oog te verloren te worden, terwijl het als basis dient voor ‘goed onderzoek’ [4]. Bij participatie als methode is er dus minder aandacht voor de aanleiding en bedoeling van participatie: streven we dezelfde doelen na en worden deze doelen in de praktijk ook daadwerkelijk behaald?

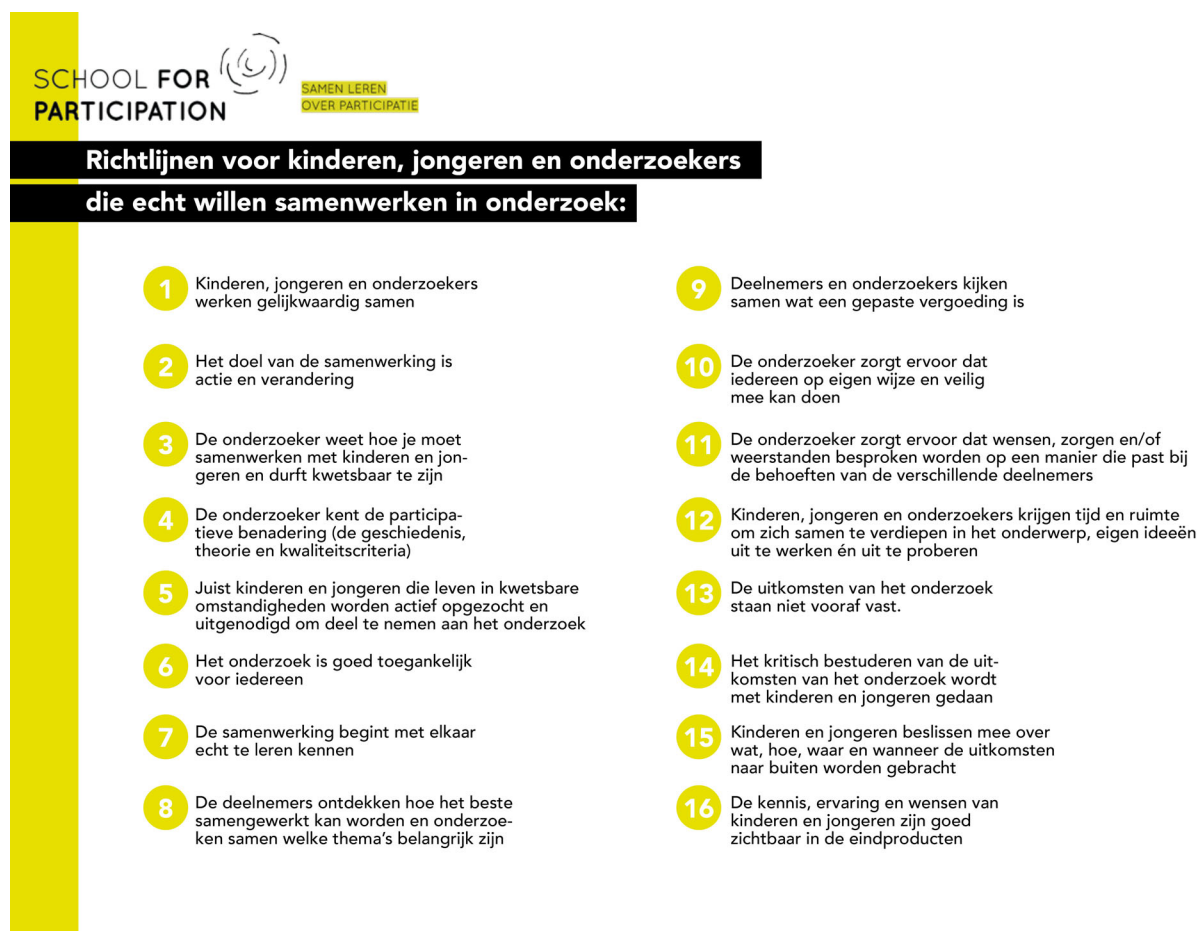
In het *Leernetwerk jongerenparticipatie in onderzoek* spraken we met onderzoekers en jongeren over wat we onder succesvolle samenwerking verstaan. Dit leidde tot zestien richtlijnen voor kinderen, jongeren en onderzoekers die echt willen samenwerken in onderzoek (zie fig. 1). Bij het ontwikkelen van de richtlijnen viel op dat voor de herkomst van het participatieve gedachtegoed werd verwezen naar de in 2013 uitgeroepen participatiesamenleving. Daarin wordt participatie gepresenteerd als een *recht op inspraak* maar ook als *een plicht om mee te doen*. Minder aandacht is er voor het kritisch bevragen en veranderen van bestaande machtsstructuren, terwijl dit juist is wat de grondleggers van de participatieve benadering beoogden. We realiseerden ons dat aandacht

nodig blijft om de historische wetenschappelijke wortels van participatie niet uit het oog te verliezen. Dit is dan ook toegevoegd als een van de richtlijnen: *de onderzoeker kent de participatieve benadering (de geschiedenis, theorie en kwaliteitscriteria)*.

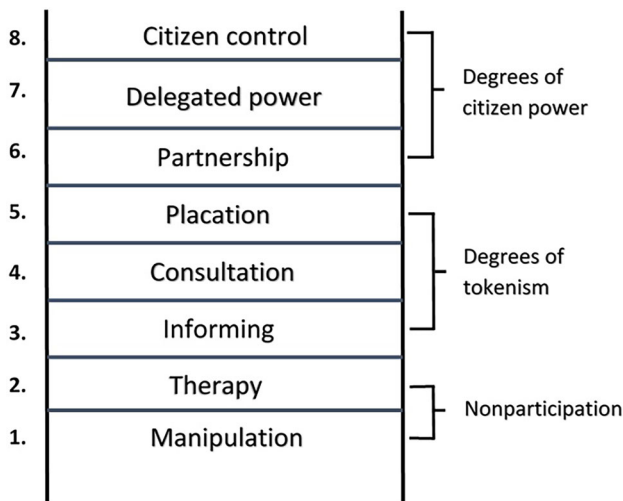
In dit artikel bediscussiëren we op basis van literatuur en twintig jaar praktijkervaring wat het risico is van een participatiebenadering in onderzoek waarin de methode centraal staat. We beargumenteren waarom het belangrijk is om te hervinden met het oorspronkelijke kritische paradigma van participatie. Tevens laten we zien wat de keuze tussen participatie als methode en participatie als kritisch paradigma betekent voor het vormgeven van participatie in onderzoek en de ontwikkeling van beleid en interventies.

Veranderende betekenisgeving van participatie

De slogan ‘Van iedereen die dat kan wordt gevraagd om verantwoordelijkheid te nemen’ is typerend voor de in 2013 uitgeroepen participatiesamenleving [6]. De achterliggende argumentatie was dat burgers graag zelf keuzen maken, maar ook dat de klassieke verzorgingsstaat onhoudbaar is als gevolg van oplopende

Figuur 1 Richtlijnen van het Leernetwerk Jongerenparticipatie in Onderzoek voor kinderen, jongeren en onderzoekers die echt willen samenwerken in onderzoek [5]

Figuur 2 Arnsteins ladder van burgerparticipatie [8]

kosten en vergrijzing. Participatie kreeg hier de betekenis van (moeten) meedoen, (mogen) meebe beslissen en bezuinigen. De sociale, politieke en economische structuur van de samenleving werd bij de transitie van de verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving nauwelijks bevroegd, noch waren de noodzakelijke randvoorwaarden voor participatie onderwerp van gesprek [7, 8]. Het risico van deze betekenisgeving is dat 'participatie' bestaande ongelijkheden in stand houdt of zelfs uitvergroot, omdat niet iedereen dezelfde kansen heeft om mee te doen.

Kritisch bevragen

Deze invulling van participatie staat haaks op het oorspronkelijke gedachtegoed, waarin juist het kritisch bevragen van bestaande machtsstructuren en inclusie centraal staat. Zo definieerde de politicoloog Arnstein [9], bekend van de eerste participatieladder (zie fig. 2), participatie als de herverdeling van de macht die het mogelijk maakt dat de *have-not* burgers, die momenteel zijn uitgesloten van de politieke en economische processen, in de toekomst doelbewust worden geïnccludeerd. Arnstein spreekt van *have-not citizens*. Wij vertalen deze term naar 'minderbedeelden', omdat deze laat zien dat het gaat om een verschil in kansen. Bovendien kan spreken over *have-nots* onbedoeld de suggestie wekken dat er mensen zijn die niet over eigen bronnen, kennis en kunde beschikken. Arnstein zag participatie als een middel om tot significante sociale verandering te komen en minderbedeelden mee te kunnen laten delen in de welvaart. Ze verzette zich tegen het misleidende en retorische gebruik van het begrip 'participatie' en zocht bewust de provocatie op met de participatieladder. Zij wees op het verschil tussen een leeg ritueel en de macht die nodig is om de uitkomsten van een proces daadwerkelijk te beïnvloeden. Participatie aldus Arnstein is een radicale omdraaiing van de macht om beleid mee *te kunnen bepalen*.

Dit kritisch emancipatoire karakter en het bevragen van de macht raakt onderbelicht wanneer gesproken wordt over 'het betrekken van de doelgroep', 'empowerment van de doelgroep' of 'een stem geven aan kwetsbare mensen'. Het zijn meerbedeelde burgers die minderbedeelden inspraak gunnen en de kaders bepalen voor in hun ogen belangrijke en veilig omlijnde vraagstukken. De status quo – de bestaande machtsrelaties, dominante normen en waarden – worden daarbij zelden bevroegd. Minderbedeelden krijgen zelden de kans om hun geleefde werkelijkheid en behoeften, zoals zij die kennen en ervaren, te benoemen, agenderen, verkennen, beschrijven en veranderen. Het zijn de tekortkomingen van de minderbedeelden die centraal staan: 'zij weten/kunnen (nog) niet ...' en/of 'zij zijn niet gemotiveerd' [10]. De tekortkomingen van de beleidsmakers en professionals blijven veelal onbenoemd. Denk aan het kunnen en durven omarmen van *complexiteit*: het kunnen inleven in en begrijpen van de leefsituatie van 'de ander', en het buiten de eigen kaders en comfortzone durven treden. Ook is er maar weinig aandacht voor de manier waarop bronnen en budget verdeeld worden en hoe structurele ongelijkheid mensen op achterstand zet en houdt. Wanneer er geen aandacht is voor deze politieke context, bestaat het risico dat participatie onbedoeld een leeg ritueel wordt, losgezongen van de kritische wortels, met opportunistische en onderdrukking als gevolg [8, 11, 12].

Eliteparticipatie

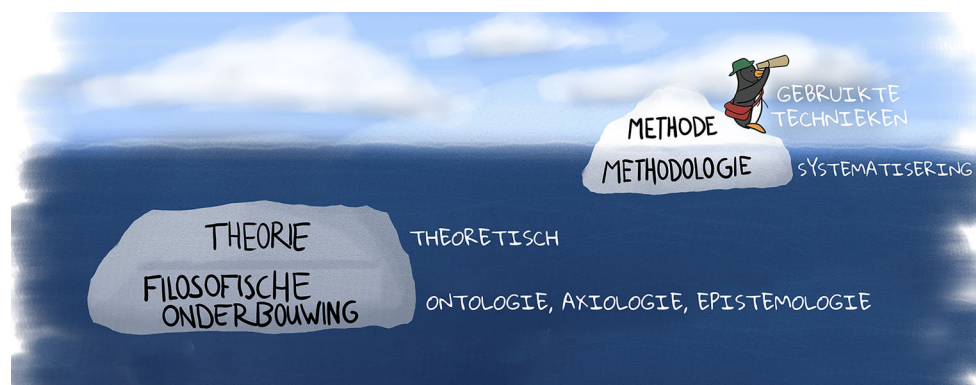
Eliteparticipatie [13] is een tweede risico van een participatiebenadering waarin de methode centraal staat. Het zijn voornamelijk mensen met een specifiek cultureel en sociaal kapitaal die participatieprocessen vormgeven. Deze bronnen betreffen niet alleen iemands sociaal-culturele vaardigheden, maar vooral het milieu waarin de persoon opgroeit [14]. Dit zie je terug in de organisatie van participatie. Denk aan de wijze van uitnodigen voor 'een onderzoek' of een 'interview' middels een formele brief, de keuze voor de locatie en de vergadertafel, het tijdstip van de ontmoeting – veelal kantoortijden – en het sterk cognitieve en verbale karakter van participatieprocessen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het ook de mensen zijn met vergelijkbaar sociaal-cultureel kapitaal die meer invloed uit kunnen oefenen. Degenen die minder levensuitdagingen kennen (met meer tijd en energie, die de reis en kinderopvang kunnen betalen) en voor wie minder op het spel staat, worden beter gezien en gehoord, en profiteren van het proces en de uitkomsten. Denk aan erkend worden als probleem eigenaar en deskundige, het versterken van competenties (bijvoorbeeld in dialoog met andere experts), maar ook het kunnen vergroten van netwerken en invloed uitoefenen op de besluitvorming.

Epistemic injustice

Een derde risico van een participatiebenadering waarin de methode centraal staat, is dat onderzoekers en beleidsmakers participatie romantiseren en niet voldoende voorbereid zijn op het werk dat verzet moet worden en de kennis en kunde die dat vereist [15, 16]. Wanneer je verschillende ‘groepen’ samenbrengt, breng je verschillende ervaringen, perspectieven, behoeften, belangen en bronnen van kennis bij elkaar. Deze ervaringen zijn niet altijd in de dominante taal uit te drukken, soms met schaamte omgeven en/of al lange tijd onderdrukt [17]. Hoewel emoties goed inzichtelijk maken wat belangrijk is voor mensen en welke impact dat iets heeft, wordt emotie in de wetenschap en beleidsontwikkeling als ongemakkelijk ervaren en nog zelden op waarde geschat als kennisdrager [8, 18]. Wanneer onderzoekers en beleidsmakers deelnemers niet de gelegenheid bieden om zich uit te drukken vanuit de eigen taligheid, de eigen stijl van communiceren, ontstaat *epistemic injustice* en raken zij teleurgesteld in het participatietraject. De term *epistemic injustice*, geïntroduceerd door Miranda Fricker, betreft zowel *testimonial injustice* (als mensen worden genegeerd of niet worden geloofd door stereotypen en vooroordelen van de luisteraar over hun achtergrond) als *hermeneutical injustice* (wanneer mensen geen toegang tot taal of concepten hebben om hun ervaring als onrechtvaardig te duiden, doordat deze verhalen geen ruimte hebben gekregen in het dominante vertoog) [19]. Het vertrouwen dat soms toch al broos of afwezig is, maakt dat mensen zich (wederom) gefrustreerd voelen, zich (nog meer) terugtrekken of (nog) minder kunnen en willen conformeren aan het proces waarin zij (wederom) geen ruimte voelen [10, 20]. Onbedoeld krijgt eliteparticipatie daardoor nog meer vleugels; ‘de mensen met wie wel samen te werken valt’, ‘die over hun eigen schaduw heen kunnen stappen’ en ‘zich niet laten leiden door emoties’, voeden het beleid, de onderliggende cijfers en theorievorming.

Kortom, daar waar participatie momentum heeft gekregen, lijkt het losgeraakt van zijn kritische wortels (fig. 3). Dat is problematisch, want onder de warme mantel van participatie kan daarmee de status quo, en

Figuur 3 Participatie losgeraakt van de kritische wortels

thus kansongelijkheid, groot blijven of zelfs groeien [9, 11, 15]. Wanneer we ervan overtuigd zijn dat de doelen van participatie verder gaan dan participeren binnen de huidige kaders en participatie meer is dan het luisteren naar mensen, is het belangrijk om opnieuw te verbinden met de grondleggers.

Historische en theoretische fundamenteën van participatie

Aan de basis van de oorspronkelijke participatieve benadering staat een emancipatoir kritisch perspectief. Het uitgangspunt is dat de ‘de werkelijkheid’ wordt geconstrueerd en gevormd door politieke, sociale en economische krachten [21]. De focus ligt op het overwinnen van ongelijke en onderdrukkende sociale relaties en het visualiseren van nieuwe mogelijkheden. Theorie en praktijk worden met elkaar verbonden, zodat mensen zich meer bewust worden van verschillen in sociale praktijken en van daaruit geïnspireerd raken om situaties te veranderen.

Veel wetenschappers hebben bijgedragen aan deze kritische theorievorming, onder wie Marx, Nietzsche, Engels, Weber, Freud en later ook Habermas, Foucault en Crenshaw (jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw). Specifiek in relatie tot de participatieve benadering hebben onder andere Kurt Lewin, Paulo Freire en Robert Chambers een belangrijke rol gespeeld. Hieronder volgt een beknopte samenvatting van het gedachtegoed van deze grondleggers, gevolgd door de vraag wat het betekent voor het vormgeven van participatie.

Kurt Lewin

Kurt Lewin heeft in 1946 de term ‘action research’ geïntroduceerd, als een manier van sociale wetenschap bedrijven die theorieontwikkeling verbindt met het veranderen van sociale systemen door middel van actie en reflectie. Lewin was een joodse psycholoog die gevlucht was voor het naziregime in Duitsland. Hij schreef zijn grondleggende artikel over actieonderzoek in de VS, waar hij zich bezighield met raciale ongelijkheid. Hij stelde zichzelf de vraag hoe sociale wetenschappers deze raciale ongelijkheid niet alleen

konden beschrijven, maar ook konden bijdragen aan positieve verandering. Actieonderzoek heeft dus zijn oorsprong in kritische theorie gericht op systemische en structurele ongelijkheid.

Lewin stelde een dynamisch cyclisch proces van leren in het doen voor: het verkennen van doelen en middelen naar aanleiding van een probleem, een plan maken, feitenonderzoek door middel van verkenning en toepassing van nieuwe inzichten. Nieuwe actiecirkels volgen, net zolang tot de gewenste lokale oplossing is gerealiseerd [22].

Met zijn onderzoek toonde hij aan dat als mensen invloed kunnen uitoefenen op onderzoek en besluitvorming, zij ook meer bereid zijn om de nodige veranderingen te omarmen. Lewin benadrukte dat voor gedragsverandering weerstand doorbroken moet worden, en dat het moeite vergt om veranderingen vast te houden [20]. Deze link tussen onderzoek, actie en praktijk sluit aan bij Dewey's visie dat individuele acties beïnvloed worden door de omgeving waarin men verkeert en interacteert met anderen [23].

Het gaat in actieonderzoek dan ook niet om oorzaak-gevolgrelaties, maar om het situationeel begrijpen. Door te handelen in een specifieke context – en dus niet alleen te praten – ontstaat ruimte om individueel en gezamenlijk te reflecteren op de huidige en gewenste sociale situatie, en ontstaan nieuwe kennis en inzichten, *juist* door de situatie te veranderen.

Paulo Freire

Paulo Freire, bekend van de klassieker *Pedagogy of the oppressed*, pleitte voor vrijheid door het opheffen van onderdrukking [24]. Freire groeide op in grote armoede in Brazilië en werd gevangengenomen tijdens de militaire coup van 1964. Vervolgens werkte hij in ballingschap in Bolivia en Chili, waar hij getuige was van de militaire staatsgreep van Pinochet en de moord op Salvador Allende, gesteund vanuit de VS om hun neoliberale agenda in Zuid-Amerika door te voeren. Freire's *Pedagogy of the oppressed* moet in deze politieke context begrepen worden en was gericht op de bevrijding van militaire, neoliberale en koloniale on-

derdrukking. Hij noemde dit gewetensvorming (*conscientization*): het ontwikkelen van een kritisch bewustzijn over deze sociale realiteit door reflectie en actie.

Volgens Freire kan hiërarchie alleen doorbroken worden wanneer mensen bereid zijn om in een open, wederzijdse dialoog van elkaar te leren. Hij pleit voor een doorgaand en gezamenlijk leerproces, waarvan niemand uitgesloten wordt. Freire's ideeën bevragen de traditionele hiërarchie tussen onderzoeker en onderzochten. De onderzoeker is vanuit zijn perspectief niet de expert, maar net als de andere deelnemers een participant en leerling in het proces. Ervaringskennis staat daarin op gelijkwaardige voet met academische kennis. Mensen integreren niet in bestaande onderdrukkende structuren, maar deze structuren worden uitgedaagd door kritische bewustwording. Deelnemers ontdekken en beschrijven zelf hoe hun dagelijkse realiteit gevormd en beperkt wordt door sociale, politieke en economische structuren, en hoe zij kunnen handelen binnen of buiten deze structuren.

Robert Chambers

Robert Chambers heeft vanuit het veld van de ontwikkelings samenwerking een belangrijke bijdrage geleverd aan de paradigmaverschuiving van een top-downaanpak naar een participatieve bottom-upbenadering. Hij pleit voor het omdraaien van de rollen: een participatieve benadering waarin de invloedrijken niet aan het woord zijn, maar aandacht hebben voor het perspectief van de mensen met minder macht [15]. Voor daadwerkelijke participatie en empowerment, zo stelt Chambers, is erkenning van de waarheid van de mensen met minder macht nodig, en zelfkritisch bewustzijn van alle betrokkenen voor persoonlijke, professionele en institutionele veranderingen. Het is de taak van een onderzoeker om dit bewustwordingsproces te faciliteren.

Tabel 1 Samenvatting van de belangrijkste verschillen tussen participatie als methode en participatie als kritisch paradigma

	participatie als methode	participatie als kritisch paradigma
<i>framing</i>	kwetsbare mensen (object); mensen met een beperking, multiprobleemgezinnen, moeilijk bereikbare groepen, enzovoort	mensen die leven in kwetsbaar makende omstandigheden en daar zelf betekenis aan geven (subject); mensen die risico lopen op uitsluiting, barrières ervaren in de hulpverlening door systemen die falen en die ongelijkheid in stand houden
<i>taakopvatting/ doel</i>	stem geven aan mensen	luisteren en vanuit wederkerigheid samen al doende leren en veranderen: het contextueel begrijpen van de geleefde werkelijkheid, kritisch bevragen en bewust worden van macht en structureel onrecht als aanzet tot significante sociale verandering
	empowerment van de doelgroep	gezamenlijke empowerment; netwerk en leiderschap van gemeenschappen versterken, die daarmee zelf de macht kunnen claimen bij beleidsmakers, om de gewenste structurele verandering te bereiken
<i>werkwijze</i>	onderzoeksmethode staat centraal	menselijke relaties staan centraal; de attitude van de onderzoeker, ethische principes, en kritische theorie om menselijke relaties en ervaren problemen te herkennen en structureel te veranderen
	verbaliseren, delen van behoeften en wensen in een interview, groepsdiscussie of middels een creatieve methode	contextueel samenwerken, met oog voor de verschillende competenties en behoeften van mensen om zich veilig en kritisch op eigen wijze te kunnen uitdrukken en ontwikkelen

Kritisch bevragen van de macht

In het werk van deze grondleggers gaat het dus niet om het ‘geven van een stem aan kwetsbare mensen’ en ‘het betrekken van mensen’, maar om het kritisch bevragen van de macht (zie tab. 1). Dat wil zeggen het bevragen en veranderen van sociaal-politieke, economische en culturele structuren in de maatschappij en in onderzoek. Niet *voor* mensen, maar vanuit een wederzijds leerproces, de geleefde ervaring en een diepgaand begrijpen in een specifieke context. De grondleggers erkennen de invloed die de context heeft op de percepties en (structurele) beperkingen en mogelijkheden van zowel de onderzoeker als de participant.

Implicaties voor de praktijk

Het bovenstaande laat zien dat de grondleggers participatie niet beschouwen als een methode, maar als een attitude en kritisch (onderzoeks)paradigma. Voor participatief onderzoek is het primaire uitgangspunt dat de bijdrage van de mensen wier leven centraal staat, fundamenteel van invloed is op alle aspecten van het onderzoeksproces. De actieve betrokkenheid van deze groep is een doel *an sich*. Het erkennen van de waarde van ieders bijdrage in de cocreatie van kennis draagt bij aan empowerment van *alle* betrokkenen en leidt tot relevante, nieuwe kennis. Kennis wordt daarbij breed opgevat – het gaat niet alleen om verkregen kennis via een opleiding, maar ook om praktische kennis (kennis die groeit en werkt in de praktijk), en belichaamde (sensorische) kennis en emoties als bron van kennis [25, 26]. In die zin is het beter om niet te spreken van *have-not citizens*, zoals Arnstein deed [8], maar wel haar doel te volgen: structurele kansenongelijkheid verminderen.

Participatie is een middel tot actie en verandering: het creëren van positieve sociale verandering als gevolg van een onderzoeksproces met mensen wier leven onder druk staat. De gedachte is dat via een gezamenlijk leerproces al doende (structurele) sociale en politieke ongelijkheid worden geanalyseerd en bevestigd. Hoewel de doelen van participatie omvangrijk zijn – het veranderen van macht en tegengaan van structurele ongelijkheid – kunnen kleine stappen bijdragen. Dit noemen we ook wel *ripples of change*: de steentjes in de vijver, vanwaaruit steeds grotere kringen ontstaan, kringen die elkaar ontmoeten en elkaar versterken [27].

Vanuit het perspectief van Michel Foucault is macht bovendien geen bezit, maar een productieve en instabiele bron binnen een web van relaties, vertogen en praktijken. Deze macht kan worden uitgedaagd en er kan weerstand tegen geboden worden [21]. Macht kan veranderen door sociale relaties in specifieke situaties opnieuw te formuleren, bijvoorbeeld door het centraal plaatsen van ethische principes, zoals wederzijds respect, wederkerigheid, bescheidenheid, en wederzijdse afhankelijkheid [12, 28]. Deze principes versterken het

luisterend vermogen en de faciliterende attitude en rol van de onderzoekers. De onderzoeker haalt geen data op, maar creëert een omgeving waarin mensen articulatiemacht hebben: de macht om te benoemen, te categoriseren, te identificeren en te bepalen wat wat is, en wie wie is [29]. Zo kan iedereen toegang krijgen tot de arena waarin normen worden gevormd en bijgesteld. Jürgen Habermas spreekt in dit geval van een ‘communicatieve ruimte’: een plaats waar sprake is van wederzijdse erkenning en bereidheid om de eigen omstandigheden door de ogen van de ander te bekijken en van elkaar te leren [30].

Tot slot

We zien grote verschillen in de manier waarop participatie oorspronkelijk geconceptualiseerd is en hoe participatie, in het momentum dat is gegroeid, vorm krijgt. Deze verschillen zien we terug in de framing van het probleem (wie of wat is het probleem), de doelstelling (wie of wat moet veranderen) en de werkwijze. Kort samengevat typeren we dit als participatie als methode en participatie als kritisch paradigma. Bij participatie als methode ligt de nadruk op het kwetsbare individu en het zoeken van tools om mensen te betrekken in bestaande structuren. Bij participatie als kritisch paradigma ligt de nadruk op het sociaal-politieke: de (structureel) kwetsbaar makende omstandigheden en wie wel/niet als deskundige recht van spreken heeft. Bij deze tweede benadering heeft de onderzoeker niet de taak om mensen met (creatieve) methoden te betrekken, maar om een kritisch leerproces te faciliteren waarmee een claim op de ‘waarheid’ opgebroken wordt door mensen die weten en voelen wat er op het spel staat. Wanneer we deze verstorning van de bestaande orde niet durven te faciliteren, wordt geen recht gedaan aan grote groepen mensen en blijven urgente maatschappelijke problemen, zoals kansenongelijkheid en gezondheidsverschillen, met de beste bedoelingen groot. De politiek activiste Angela Davis heeft dit treffend beschreven als ‘het verschil dat geen verschil maakt, de verandering die geen verandering teweegbrengt’ [31]. En dat is juist niet wat de grondleggers van participatie voor ogen hadden.

Financiering Subsidie: ZonMw, projectnummer 07440122110002

Open Access This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License, which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, as long as you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons licence, and indicate if changes were made. The images or other third party material in this article are included in the article's Creative Commons licence, unless indicated otherwise in a credit line to the material. If material is not included in the article's Creative Commons licence and your intended use is not permitted by statutory regulation or exceeds the permitted use, you will need to obtain permis-

sion directly from the copyright holder. To view a copy of this licence, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Literatuur

1. Abma TA, Banks S, Cook T, et al. Participatory research for health and social well-being. Cham: Springer; 2019.
2. Anderson GL. Can participatory action research (PAR) democratize research, knowledge, and schooling? Experiences from the Global South and North. *Int J Qual Stud Educ.* 2017;30(5):427–31.
3. Duea SR, Zimmerman EB, Vaughn LM, et al. A guide to selecting participatory research methods based on project and partnership goals. *J Particip Res Method.* 2022; <https://doi.org/10.35844/001c.32605>.
4. International Collaboration for Participatory Health Research. Position Paper 1: what is participatory health research? Berlin: ICPHR; 2013.
5. Leernetwerk Jongerenparticipatie in Onderzoek. Richtlijnen voor kinderen, jongeren en onderzoekers die echt willen samenwerken in onderzoek. 2023. https://www.schoolforparticipation.nl/wp-content/uploads/2023/01/2023_Richtlijnen-Jongerenparticipatie-in-Onderzoek.pdf. Geraadpleegd op: 02.2023.
6. Koninklijk huis. Troonrede. 2013. <https://www.koninklijkhuis.nl/documenten/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013>. Geraadpleegd op: 02.2023.
7. Tonkens E. Herover de participatiesamenleving. De participatiesamenleving heeft ten onrechte een rechtse klank. Participatie is een links ideaal. Zes pijlers voor een sociaal-democratisch program. *Soc Dem.* 2014;71(1):85–95.
8. Duijs SE, Baur VE, Abma TA. Why action needs compassion: creating space for experiences of powerlessness and suffering in participatory action research. *Act Res.* 2019;19(3):498–517.
9. Arnstein SR. A ladder of citizen participation. *J Am Inst Plann.* 1969;35(4):216–24.
10. Dijkstra I, Horstman K. 'Known to be unhealthy': exploring how social epidemiological research constructs the category of low socioeconomic status. *Soc Sci Med.* 2021;285:114263.
11. Cooke B, Kothari U. Participation: the new tyranny? New York: Zed Books; 2001.
12. Dedding C, Goedhart NS, Broerse JEW, et al. Exploring the boundaries of 'good' participatory action research in times of increasing popularity: dealing with constraints in local policy for digital inclusion. *Ed Act Res.* 2020;29(1):20–36.
13. Wind W. Patiëntenparticipatie is geen elitesport. In: Dedding C, Slager M, redactie. *De rafels van participatie in de gezondheidszorg. Van participerende patiënt naar participerende omgeving.* Den Haag: Boom Lemma Uitgevers; 2013.
14. Bourdieu P. The forms of capital. In: Richardson JG, redactie. *Handbook of theory and research in the sociology of education.* New York: Greenwood Press; 1986. pag. 241–58.
15. Chambers R. Whose reality counts? Putting the last first. London: Intermediate Technology Publications; 1997.
16. Dedding C, Groot B, Slager M, et al. Building an alternative conceptualization of participation: from shared decision-making to acting and work. *Ed Act Res.* 2022;31:868–80.
17. Aussems K, Muntinga M, Addink A, et al. 'Call us by our name': quality of care and wellbeing from the perspective of girls in residential care facilities who are commercially and sexually exploited by 'loverboys'. *Child Youth Ser Rev.* 2020;116:105213.
18. McLaughlin C. The feeling of finding out: the role of emotions in research. *Ed Act Res.* 2003;11(1):65–78.
19. Fricker M. Epistemic injustice: power and the ethics of knowing. Oxford: Oxford University Press; 2007.
20. Lewin K. Group decision and social change. In: Newcomb T, Hartley E, redactie. *Readings in social psychology.* New York: Holt, Rinehart & Winston; 1947. pag. 197–211.
21. Foucault M. The will to knowledge: the history of sexuality: 1. London: Penguin; 1998.
22. Lewin K. Action research and minority problems. *J Soc Iss.* 1946;2:34–46.
23. Dewey J. Experience & education. New York: Kappa Delta Pi; 1938.
24. Freire P. Pedagogy of the oppressed. New York: The Seabury Press; 1970.
25. Merleau-Ponty M. The visible and the invisible. Evanston: Northwestern University Press; 1968.
26. Weiss G. Body images: embodiment as intercorporeality. New York: Routledge; 1999.
27. Potapchuk WR, Crocker JP Jr, Schechter WH. The transformative power of governance. *Nat Civ Rev.* 1999;88(3):217–48.
28. Aussems K, Isarin J, Niemeijer A, et al. Working together as scientific and experiential experts: how do current ethical PAR-principles work in a research team with young adults with developmental language disorder? *Ed Act Res.* 2022;32(2):311–26.
29. Bourdieu P. Science of science and reflexivity. Cambridge: Polity; 2004.
30. Habermas J. Truth and justification. Cambridge: MIT Press; 2003.
31. Younge G. We used to think there was a black community. 2007. <https://www.theguardian.com/world/2007/nov/08/usa.gender>. Geraadpleegd op: 2 jun 2023.